ποιους αγώνες ήλθε να λάβει μέρος ο Ιάσων*, γιος τού Αίσονος, φορώντας μόνο το ένα σανδάλι, ο Πελίας αντιλήφθηκε τον κίνδυνο και έστειλε τον Ιάσονα στην Κολχίδα για να φέρει το χρυσόμαλλο δέρας. Κατά την απουσία του και πιστεύοντας ότι ο ήρωας δεν θα ξαναγύριζε, σκότωσε τον Αίσονα και τον μικρότερο γιο του Πρόμαχο. Από την λύπη της, η μητέρα τού Ιάσονος αυτοκτόνησε και καταράστηκε τον Πελία.

Οι Πελιάδες ετοιμάζουν τον πατέρα τους για τον εικονικό θάνατό του μέσα στον λέβητα, από όπου θα αναστηθεί ξανανιωμένος. Δεξιά, η Μήδεια με το ξίφος στο χέρι. Παράσταση από ερυθρόμορφη κύλικα στο Βρετανικό Μουσείο.

Όταν ο Ιάσων γύρισε θριαμβευτής με την Μήδεια*, θέλησε να εκδικηθεί τον φονιά. Η Μήδεια, παίρνοντας την μορφή ιέρειας τής Αρτέμιδος, συμβούλευσε τις Πελιάδες να τεμαχίσουν τον πατέρα τους που γερνούσε, να βράσουν τα κομμάτια του μέσα σε έναν λέβητα και από εκεί θα ξεπηδούσε ο Πελίας ξανανιωμένος. Για να τίς πείσει μάλιστα, εφάρμοσε το τυπικό αυτό σε ένα πρόβατο. Οι Πελιάδες, πεπεισμένες ότι ο πατέρας τους θα ξαναγεννιόταν, έπεσαν στην παγίδα τής Μήδειας και τόν διαμέλισαν. Ο Άκαστος μάζεψε τα κομμάτια τού πατέρα του και τά έθαψε, τελώντας προς τιμήν του νεκρικούς αγώνες, τα «άθλα επί Πελία», στους οποίους πήραν μέρος όλοι οι γνωστοί ήρωες τής αρχαιότητας: οι Διόσκουροι, οι Βορεάδες, οι Αιακίδες, δηλαδή ο Τελαμών και ο Πηλεύς, ο Ηρακλής, ο Μελέαγρος, ο Βελλεροφόντης, ο Κύκνος, ο Εύρυτος και πολλοί άλλοι.

Ο μύθος τού Πελία απεικονίστηκε σε αγγεία τών κλασικών χρόνων, που δείχνουν τις Πελιάδες να οδηγούν τον πατέρα τους στον λέβητα. Οι νεκρικοί προς τιμήν του αγώνες εικονίζονται στην λάρνακα τού Κυψέλου, στον θρόνο τών Αμυκλών, στην Νέκυια τού Πολυγνώτου και σε σαρκοφάγους τών ρωμαϊκών χρόνων. Ο λέβης, στον οποίο λεγόταν ότι ψήθηκε ο Πελίας εκτίθετο στον ναό τού Απόλλωνος στην Σικυώνα. [Π]

ΒΙΒΛΙΟΓΡ.: «Pelia», *Enciclopedia dell' Arte Antica* 6, 1965, σ. 12-13 / P. Grimal, *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine* (1982), σ. 353-354.

Πελιγκό, Εζέν-Μελσιόρ (Péligot, Eugène-Melchior)· Γάλλος χημικός, γνωστός από τις εργασίες του σχετικά με το ουράνιο* (Παρίσι, 1811-1890). Ο Πελιγκό διετέλεσε καθηγητής στην Έδρα τής Αναλυτικής Χημείας στο Αγρονομικό Ινστιτούτο, ενώ το 1852 εξελέγη μέλος τής Γαλλικής Ακαδημίας Επιστημών. Σε συνεργασία με τον Γάλλο συνάδελφό του Ντυμά (J.-B. Dumas) προσδιόρισε τις ιδιότητες τής χαρακτηριστικής ομάδας τών αλκοολών (υδροξυλίου). Διαπιστώνοντας ότι το οξείδιο τού ουρανίου είναι πράγματι οξείδιο και όχι χημικό στοιχείο, οδηγήθηκε τελικά στην απομόνωση τού μεταλλικού ουρανίου. [La.]

Πέλικετ, Λίμνη (Pulicat Lake)· αλμυρή λιμνοθάλασσα τής νότιας Ινδίας, στην Ακτή Κορομάντελ, στις Πολιτείες Άντρα Πραντές και Τάμιλ Νάντου. Έχει μήκος 50 χιλιόμετρα και πλάτος 5-16. [Βr.]

Πέλικο, Σίλβιο (Pellico, Silvio)· Ιταλός πατριώτης, δραματουργός και συγγραφέας τού έργου *Οι φυλακές μου* (Le mie prigioni, 1832), το οποίο περιέχει τις αναμνήσεις τού συγγραφέα από τις ταλαιπωρίες του ως πολιτικού κρατουμένου και ενέπνευσε σε πολλούς θετική στάση απέναντι στο Ριζορτζιμέντο (Risorgimento = Ανάσταση), δηλαδή στο ιταλικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα (Σαλούτζο, Βασίλειο Σαρδηνίας, 1789 - Τορίνο 1854).

Μορφώθηκε στο Τορίνο και εν συνεχεία έζησε στην Γαλλία τέσσερα χρόνια, από όπου επέστρεψε στην Ιταλία, το 1809, για να αρχίσει την σταδιοδρομία του ως ποιητής και συγγραφέας. Η ρομαντική τραγωδία του *Φραντσέσκα ντα Ρίμινι* (Francesca da Rimini, 1818) είχε επιτυχία από την πρώτη παράσταση (1815) και ακολούθησαν και άλλες πολλές. Ανήκε ήδη στον κύκλο τών ρομαντικών επαναστατικών συγγραφέων, συμπεριλαμβανομένων τών Βιντσέντσο Μόντι (Vincenzo Monti), Ούγκο Φόσκολο (Ugo

Αρχείο Larousse

Σίλβιο Πέλικο. Λεπτομέρεια πίνακα φιλοτεχνημένου από τον Λουίτζι Νορφίνι. Φλωρεντία.

Foscolo), Τζοβάνι Μπέρκετ (Giovanni Berchet) και Αλεσάντρο Μαντζόνι (Alessandro Manzoni) και το 1818 συνεργάστηκε στην ίδρυση τής φιλελεύθερης, πατριωτικής εφημερίδας *Ιλ Κονσιλιατόρε* (Il Conciliatore) τής οποίας έγινε συντάκτης. Μετά την απαγόρευσή της από την αυστριακή αστυνομία (1819), προσχώρησε στους Καρμπονάρους και τον Οκτώβριο τού 1820 συνελήφθη και κρατήθηκε με την κατηγορία τής προδοσίας. Το 1822 καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά η ποινή μειώθηκε σε ισόβια κάθειρξη, από την οποία εξέτισε μόνον οκτώ χρόνια σε φυλακές τού Μιλάνου, τής Βενετίας και στο φρούριο Σπίλμπεκ στο Μπρυν (το οποίο χρησιμοποιούσαν οι Αψβούργοι ως πολιτική φυλακή). Από το 1838 έζησε με την γυναίκα του στο Τορίνο. Από τα θεατρικά έργα του και από τα άλλα (ποιήματα και πρόζα) το θεατρικό έργο *Οι φυλακές μου* διαβάζεται ακόμη και μεταφράζεται ευρύτατα για το απλό, άμεσο ύφος, την πνευματική αποκάλυψη και την χριστιανική του ευσέβεια. [Βr.]

Πέλιννα, η (αρχ.)· πόλη τής Θεσσαλικής Εστιαιώτιδος, γνωστή και ως *Πελινναίον* ή *Πεληναίον*. Βρισκόταν στην αριστερή όχθη τού Πηνειού (Στράβ. 9, 438). Γύρω στο 350 π.Χ. η επικράτειά της διευρύνθηκε με την βοήθεια τού Φιλίππου Β', ο οποίος κατέστρεψε την αντίπαλό της Φαρκαδόνα (Διόδ. 18, 11, 1). Το 191 π.Χ. κατελήφθη από τους συμμάχους τού Αντιόχου Γ', αλλά λίγο αργότερα πέρασε στην ρωμαϊκή κυριαρχία (Λίβ. 36, 10, 5· 36, 13, 7-9 και 14, 3-5).

Τα ερείπια τής πόλης αναγνωρίστηκαν κοντά στο Παλαιογαρδίκι, όπου βρέθηκαν σημαντικά τμήματα από την οχύρωση τής ακρόπολης με 13 πύργους (5ος π.Χ. αιώνας) και από την οχύρωση τής πόλης με 50 πύργους (4ος π.Χ. αιώνας). Ελάχιστα λείψανα σώζονται από τα οικοδομήματά της, αποκαλύφθηκαν όμως τάφοι τού 2ου π.Χ. αιώνα, που περιείχαν πλούσια χρυσά κοσμήματα. Βρέθηκαν επίσης γλυπτά τών αρχαϊκών και κλασικών χρόνων και νομίσματα τού 4ου π.Χ. αιώνα. [Ιη]

Πελινναίο, το· όρος τής νήσου Χίου ▶ ΠΕΛΗΝΑΙΟ.

Πελιό, Πωλ (Pelliot, Paul)· Γάλλος σινολόγος (Παρίσι 1878-1945). Το 1901 εγκαταστάθηκε ως καθηγητής τής Κινεζικής στην Γαλλική Σχολή τής Άπω Ανατολής στο Ανόι. Έλαβε μέρος σε αρχαιολογικές αποστολές στην Κεντρική Ασία και στο Τσινγκ-γιανγκ τής Κίνας, ιδιαίτερα στα σπήλαια τού Ντουν-χουάνγκ. Από τα πολυάριθμα έργα του, τα πιο αξιόλογα ήταν: *Τα σπήλαια τού Τουέν-χουάνγκ* (Les grottes de Touen-houang, 1920-1924) και *Η αποστολή Πελιό στην Κεντρική Ασία* (La mission Pelliot en Asie centrale, 1924). [La.]

Πελισιέ, Αιμάμπλ-Ζαν-Ζακ, δούκας τού Μαλακόφ (Pélissier, Aimable-Jean-Jacques, Duc de Malakoff)· Γάλλος στρατηγός, ο οποίος διακρίθηκε στην κατάκτηση τής Αλγερίας και ήταν ο τελευταίος Γάλλος αρχιστράτηγος στον Πόλεμο τής Κριμαίας (Μαρόμ 1794 - Αλγέριο 1864).

Το 1823 έλαβε μέρος στην ισπανική εκστρατεία για την καταστολή τής

Αρχείο Larousse

Αιμάμπλ-Ζαν-Ζακ Πελισιέ, δούκας τού Μαλακόφ. Λεπτομέρεια πορτραίτου φιλοτεχνημένου από τον Εμανυέλ Μεσέ. (Musée de l' Armée, Παρίσι).

επανάστασης εναντίον τού Φερδινάνδου ΣΤ' και το 1828-1829 πολέμησε κατά τών Τούρκων στην Πελοπόννησο. Μετά την σύντομη στρατιωτική του υπηρεσία στην Αλγερία το 1830, επέστρεψε εκεί το 1839 για να λάβει μέρος στην εκστρατεία εναντίον τού Αλγερινού πατριώτη εμίρη τής Μασκάρα Αμπντελκάντερ (Abdelkader). Στον πόλεμο αυτόν διακρίθηκε, προήχθη σε στρατηγό το 1846 και διορίστηκε στρατιωτικός διοικητής τής παραθαλάσσιας επαρχίας Οράν από το 1848 ώς το 1851. Κατά το πραξικόπημα τού Ναπολέοντος Γ' το 1852, διετέλεσε προσωρινός κυβερνήτης τής Αλγερίας. Στην συνέχεια διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο στην καθυπόταξη τών φυλών τής νότιας Αλγερίας.

Τον Ιανουάριο τού 1855 ο Πελισιέ ανέλαβε την διοίκηση σώματος στρατού στην Κριμαία. Απέκρουσε την ρωσική επίθεση κατά τού υψώματος Τρακτίρ στις 16 Αυγούστου και κατέλαβε το οχυρό Μαλακόφ και την Σεβαστούπολη στις 8 Σεπτεμβρίου. Μετά από τέσσερεις ημέρες ανακηρύχθηκε στρατάρχης τής Γαλλίας και τον Ιούλιο τού 1858 ονομάστηκε δούκας τού Μαλακόφ. [Βr.]

πελίωση, η ▶ ΠΟΡΦΥΡΑ.

Πέλλα, η· κωμόπολη, έδρα τής ομώνυμης κοινότητας, τής επαρχίας Γιαννιτσών, τού νομού Πέλλας. Κάτοικοι 2.111 (1971), 2.272 (1981). Βρίσκεται 51 περίπου χιλιόμετρα προς τα ανατολικά τής Έδεσσας, κοντά στην οδό Έδεσσας-Θεσσαλονίκης, σε υψόμετρο 60. [Ιη]

Πέλλα (αρχ.)

Η πόλη Πέλλα τής αρχαίας Μακεδονίας στην περιοχή τής Βοττιαίας ήταν η γενέτειρα τού Μεγάλου Αλεξάνδρου. Σε πλεονεκτική γεωγραφική θέση, στην πλαγιά χαμηλού λόφου, μεταξύ τών ποταμών Αξιού και Λουδία (όπου το χωριό Παλαιά Πέλλα, στο 38ο χιλιόμετρο τής οδού Θεσσαλονίκης-Έδεσσας), διαδέχθηκε τις Αιγές (σημερινή Βεργίνα) ως έδρα τών Μακεδόνων βασιλέων και έμεινε πρωτεύουσα τής Μακεδονίας μέχρι την εποχή τής κατάληψής της από τους Ρωμαίους το 168 π.Χ.

Η ιστορία τής Πέλλας χάνεται στα βάθη τών αιώνων και το μόνο βέβαιο είναι πως υπήρχε ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους υπό μορφή οικισμού, πιθανότατα εκείνου ο οποίος και σήμερα ακόμη υπάρχει στα νότια τής αρχαίας πόλης. Λιγοστά τεκμήρια τού βίου της κατά την προϊστορική περίοδο, δεδομένου ότι δεν έγιναν ακόμη συστηματικές ανασκαφές με στόχο την εποχή αυτή, είναι μερικά όστρακα, λίγοι λίθινοι πελέκεις και

ένα μικρό δίωτο αγγείο τής πρώιμης Εποχής τού Χαλκού.

Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα καμιά πληροφορία δεν υπάρχει και μόνο στον 6ο π.Χ. αιώνα ένα μικρό ακέφαλο αγαλμάτιο ιππέα από χαλκό μαρτυρεί με το μικροσκοπικό αλλά ρωμαλέο του ανάστημα την ζωή στην πόλη· όσο για τις δραστηριότητες τών κατοίκων της, αυτές παραδίδονται έμμεσα από την κατά τον Στέφανο Βυζάντιο παλαιότερη ονομασία ή μάλλον επωνυμία τής Πέλλας: Βούνομος και Βουνόμεια, η οποία υποδηλώνει πως η φύση τής περιοχής ήταν κατάλληλη για βοσκή (νομή) βοοειδών.

Σχετικά με το όνομα τής πόλης παραδίδονται πολλές εκδοχές. Ο Ουλπιανός (*Σχόλια εἰς Δημοσθένη* 19, 390.1) αναφερόμενος στην Πέλλα λέει ότι ονομάστηκε έτσι είτε από μια τεφρόχρωμη αγελάδα («ἀπὸ βοὸς (...) πελλῆς τὸ χρῶμα»), η οποία κατά τον μύθο ανακάλυψε την πόλη, είτε από τους «πέλλας», δηλαδή τους λίθους. Την πρώτη εκδοχή επαναλαμβάνει και το Μέγα Ετυμολογικόν, ενώ ο Στέφανος Βυζάντιος λέει πως η πόλη πήρε το όνομά της από κάποιο μυθικό ήρωα Πέλλα, ο οποίος ήταν ο «κτίστης», δηλαδή τήν ίδρυσε, αλλά ότι «τὸ πρότερον» εκαλείτο και με την επωνυμία Βούνομος και Βουνόμεια. Η εκδοχή ότι η ονομασία Πέλλα ενέχει την έννοια τού βραχώδους υψώματος (σύμφωνα και με την «γλώσσα» πέλλα = λίθος που παραδίδεται από τον Ησύχιο) υποστηρίζεται από τους περισσότερους ερευνητές, που τήν παραλληλίζουν με τις λέξεις φελλεύς, φελλίς (γη) οι οποίες σημαίνουν βραχώδες έδαφος, αλλά και με την γεωμορφολογία τής απλωμένης στην πλαγιά ενός υψώματος αρχαίας πόλης.

Όλα αυτά όμως ανήκουν στην ομιχλώδη περίοδο τής προϊστορίας και τών αρχών τής ιστορικής περιόδου. Στο προσκήνιο τής ιστορίας η Πέλλα εμφανίζεται για πρώτη φορά κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα σε ένα χωρίο (7, 123) τού Ηροδότου αναφερόμενο στην πορεία τών περσικών δυνάμεων μέσα από την Μακεδονία την εποχή τού Αλεξάνδρου Α΄ (497-454 π.Χ.). Ο ιστορικός τήν τοποθετεί γεωγραφικά σε μια στενή λωρίδα γης μεταξύ τού ποταμού Αξιού και τής θάλασσας τού Θερμαϊκού.

Η επόμενη, γεωγραφική και αυτή, αναφορά στην Πέλλα γίνεται από τον Θουκυδίδη με την ευκαιρία τής περιγραφής τών εισβολών τών Θρακών τού Σιτάλκη στην Μακεδονία επί Περδίκκα Β΄ (454-413 π.Χ.). Στο σχετικό χωρίο (2, 99, 3-4) η πόλη εμφανίζεται ακόμη ως παραθαλάσσια. Γενικά όμως οι πληροφορίες μέχρι την εποχή τού Φιλίππου Β΄ (359-336 π.Χ.) είναι ελάχιστες και έτσι ορισμένα έργα τέχνης προερχόμενα από την Πέλλα, όπως μια στήλη με ανάγλυφη μορφή πολεμιστή, τού 5ου π.Χ. αιώνα (Μουσείο Κωνσταντινουπόλεως) και ένα θαυμάσιο μαρμάρινο κυνηγόσκυλο τού αυστηρού ρυθμού (Μουσείο Πέλλας) αποτελούν πολύτιμες μαρτυρίες μιας υψηλής πολιτιστικής στάθμης κατά την περίοδο αυτή.

Για τα τέλη τού 5ου π.Χ. αιώνα η ιστορία τής Πέλλας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την μορφή τού βασιλιά Αρχελάου* (413-399 π.Χ.) και τις δραστηριότητές του. Στον πολιτιστικό τομέα, πολλοί ήταν οι άνθρωποι τού πνεύματος και τής τέχνης που μετακάλεσε στην αυλή του, με προεξέχουσα μορφή τον Ευριπίδη, που έγραψε προς τιμήν τού Αρχελάου και ομώνυμη τραγωδία. Ο Ευριπίδης πέθανε στη Μακεδονία και σύμφωνα με την *Σούδα*, ο βασιλιάς μετέφερε τα οστά του στην Πέλλα, όπου άλλωστε κατά την μαρτυρία τού Πλουτάρχου («Ὅτι οὐδ' ἡδέως ζῆν ἔστιν κατ' Ἐπίκουρον», 13) υπήρχε και θέατρο, το οποίο όμως η αρχαιολογική σκαπάνη δεν είχε ακόμη την τύχη να αποκαλύψει. Στον Αρχέλαο αποδίδεται, από την πλειοψηφία τών ερευνητών, μολονότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένες μαρτυρίες, η μεταφορά τής μακεδονικής πρωτεύουσας από τις Αιγές στην Πέλλα (άλλοι τήν αποδίδουν στον Αμύντα Γ΄ ή στον Φίλιππο Β΄) για δύο λόγους: α) επειδή κάλεσε τον περίφημο Ηρακλεώτη ζωγράφο Ζεύξι για να διακοσμήσει το ανάκτορό του, χωρίς όμως να υπάρχει καμία συγκεκριμένη πληροφορία για το πού ήταν το ανάκτορο αυτό, στις Αιγές ή στην Πέλλα, και β) επειδή ο Αρχέλαος επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αναδιοργάνωση τού μακεδονικού βασιλείου γενικώς, και επομένως μια μετάθεση τής έδρας από τις μεσόγειες Αιγές στην πλεονεκτική από πλευράς θέσης παραθαλάσσια Πέλλα θα μπορούσε πιθανότατα να είχε γίνει απ' αυτόν.

Κάτοψη τού αρχαιολογικού χώρου τής Πέλλας, βάσει τών τελευταίων ανασκαφών στην περιοχή, οι οποίες ακόμη συνεχίζονται.

Μερική άποψη τού αρχαιολογικού χώρου. Στο πρώτο επίπεδο διακρίνεται το ψηφιδωτό δάπεδο από βότσαλα και στο βάθος το αναστυλωμένο περιστύλιο μιας οικίας.

Κάποτε όμως η Πέλλα έπαυσε να είναι κοντά στην θάλασσα. Ο ακριβής χρόνος αυτής τής μεταβολής δεν είναι ακόμη γνωστός και το όλο θέμα είναι απόλυτα συνδεδεμένο με το πρόβλημα τής εξέλιξης τού Θερμαϊκού Κόλπου που κάποτε εισχωρούσε πολύ βαθύτερα στην ενδοχώρα αμ' ό,τι σήμερα, αλλά σε κάποια δεδομένη στιγμή, λόγω τών συνεχών προσχώσεων τών τεσσάρων ποταμών τής πεδιάδας τής Κεντρικής Μακεδονίας, Αλιάκμονα, Λουδία, Αξιού και Εχέδωρου (σημερ. Γαλλικού) και τών ανοδικών κινήσεων τού υπεδάφους τής περιοχής, αποτραβήχθηκε στην σημερινή περίπου παραλιακή γραμμή. Ένα τμήμα τών υδάτων του, που έμεινε αποκλεισμένο στην ενδοχώρα, απετέλεσε την Λουδία λίμνη (την μετέπειτα Λίμνη τών Γιαννιτσών) και δημιουργούσε ήδη τότε πολλά προβλήματα υγείας στους κατοίκους τής Πέλλας, οι οποίοι, καθώς φαίνεται (Μάχων, στον Αθήναιο 8, 348 e-f), υπέφεραν από την ελονοσία. Η Λουδία λίμνη επικοινωνούσε με την θάλασσα μέσω τού ομώνυμου ποταμού, που υπάρχει και σήμερα.

Γεγονός είναι πως κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα η Πέλλα είναι μεν κατά τον Ξενοφώντα η «μεγίστη τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων» (*Ελληνικά* 5, 2, 13), έχει παύσει όμως προ πολλού να είναι παραθαλάσσια, καθώς προκύπτει από τον Σκύλακα, ο οποίος αναφέρει (*Περίπλους* 60) ότι για να φθάσει κανείς σε αυτήν χρειαζόταν «ἀνάπλους ἀνὰ τὸν Λυδίαν» (Λουδίαν). Κατά τον Στράβωνα (7, 330, απ. 22) η απόσταση ήταν 120 στάδια (22 χιλιόμετρα). Όσο για την ιστορική της πορεία δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες εκτός από το παραπάνω χωρίο τού Ξενοφώντος στο οποίο γίνεται λόγος για την κατάκτηση τής πόλης επί Αμύντα Γ΄ (392-370 π.Χ.) από τους Χαλκιδείς. Μερικές ενσφράγιστες κεραμίδες που βρέθηκαν στις ανασκαφές μαρτυρούν κατά τρόπο επίσημο και κατηγορηματικό το όνομα τής πόλης στον αιώνα αυτόν: ΠΕΛΛΗΣ [Πέλλα, Πέλλη και Πέλλαι (λατιν. Pella, Pelle) είναι οι μορφές με τις οποίες παραδίδεται το όνομα· Πελλαίος είναι ο πολίτης και Πελλαίοι (ή Πελληνοί κατά τον Στέφανο Βυζάντιο) το εθνικό].

Όπως είναι φυσικό, η μεγάλη ακμή τής Πέλλας αρχίζει κυρίως με την βασιλεία τού Φιλίππου Β΄ (359-336 π.Χ.) που μεγάλωσε εκεί, όπως αναφέρει ο Δημοσθένης (*Περί τού Στεφάνου*, 247) τονίζοντας, με πολλή κακία, πως τότε ακόμη ήταν ένα χωριό άδοξο και μικρό. Στην συνέχεια η Πέλλα έχει την μεγάλη τύχη να είναι ο τόπος γέννησης τού Μεγάλου Αλεξάνδρου και να αποκτήσει πρόσθετη αίγλη με την παρουσία τού μεγάλου του δά-

σκαλου, τού Αριστοτέλη. Συγχρόνως όμως γίνεται και το θέατρο ποικίλων πολιτικών συναντήσεων και διαβουλεύσεων, κυρίως μεταξύ Φιλίππου και Αθηναίων. Χάρη σ' αυτά τα γεγονότα υπάρχουν για την Πέλλα πληροφορίες, σποραδικές μόνο δυστυχώς, από τον Δημοσθένη και τον Αισχίνη, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να επισκεφθούν την πόλη. Αναμφίβολα, η δόξα τής Πέλλας έφθασε στο απόγειό της επί Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο οποίος όμως, θα έλεγε κανείς πως παρέσυρε την αίγλη αυτή μαζί στις εκστρατείες του, κι έτσι παρατηρείται το περίεργο φαινόμενο η Πέλλα από την μια να γίνεται παγκόσμια γνωστή, ως γενέτειρα τού Μεγαλέξανδρου, συγχρόνως όμως να μένει σχεδόν τελείως άγνωστο οτιδήποτε έχει σχέση με την μορφή και τα οικοδομήματά της, το μέγεθος και η λαμπρότητα τών οποίων αποκαλύφθηκαν μόλις 2.300 χρόνια αργότερα χάρη στις ανασκαφές. Το μόνο που παραδίδεται είναι πως σπουδαίοι καλλιτέχνες όπως ο Απελλής, ο Πυργοτέλης, ο Λεωχάρης και ο Λύσιππος εργάστηκαν για τον μεγάλο Μακεδόνα.

Η περίοδος τής ακμής τής Πέλλας συνεχίζεται και με τους επιόμενους βασιλείς και κυρίως με τον Δημήτριο τον Πολιορκητή (294-288 π.Χ.) και τον Αντίγονο Γονατά (277-239 π.Χ.). Η πόλη αναπτύχθηκε ιδιαίτερα ως λιμάνι επί Δημητρίου τού Πολιορκητού, ο οποίος εκμεταλλεύθηκε πλήρως τα νερά τής Λουδίας λίμνης και τού ομώνυμου ποταμού για να ναυπηγήσει «περί Πέλλαν» (Πλουτ. Δημ. 43) ένα τμήμα τού στόλου του. Η μορφή τού Ποσειδώνος στα νομίσματά του τονίζει ίσως την σημασία της ως λιμανιού και φέρνει στον νου το θαυμάσιο χάλκινο αγαλμάτιο τού θεού (τού τύπου τού Λατερανού) που βρέθηκε στις ανασκαφές το 1959.

Στις μέρες τού Αντίγονου Γονατά η Πέλλα εξακολουθεί να ανθεί. Πελλαίος ήταν ο επιγραμματοποιός Ποσείδιππος. Εξάλλου, ο ετεροθαλής αδελφός τού βασιλιά, ο Κράτερος, συνέταξε μία από τις πρώτες συλλογές επιγραφών, την *Ψηφισμάτων συναγωγήν*.

Ιδιαίτερα τίμησε ο Αντίγονος τον θεό Πάνα, ο οποίος εμφανίστηκε στην Μάχη τής Λυσιμάχειας (227 π.Χ.) και τόν βοήθησε να νικήσει τους Γαλάτες ενσπείροντας τον «πανικό». Τα νομίσματα, που έκοψε για να απαθανατίσει το γεγονός αυτό, φέρουν στην μια τους όψη την μορφή τού τραγοπόδη θεού.

Κατά την μεγάλη αυτή περίοδο τής ευημερίας από τα χρόνια τού Φιλίππου δηλαδή ώς τον Αντίγονο τον Γονατά, η Πέλλα αναπτύχθηκε σε μια έκταση 2 τετραγωνικών χιλιομέτρων περίπου που αρχίζει προς Βορράν από τα υψώματα τού χωριού Παλαιά Πέλλα και φθάνει ώς κάτω στον κάμπο, στα νότια τής οδού Θεσσαλονίκης-Έδεσσας. Η πόλη «αναγγέλλεται», τρόπον τινά, στους επισκέπτες από μια σειρά τύμβων κατά μήκος τής δημοσίας οδού, στα ανατολικά και στα δυτικά, όπου άλλωστε βρίσκονται και τα νεκροταφεία της.

Οι ανασκαφές για την αποκάλυψη τής πόλης διενεργήθηκαν σε τρεις περιόδους. Η πρώτη, αμέσως μετά

Μορφή κενταύρου από ψηφιδωτό τής Πέλλας. (Μουσείο Πέλλας).

Χάλκινο αγαλμάτιο ιππέα. 6ος π.Χ. αιώνας. (Μουσείο Πέλλας).

Πήλινο ειδώλιο ερωτιδέα, κλασικής εποχής. (Μουσείο Πέλλας).

την απελευθέρωση τής Μακεδονίας από τους Τούρκους, κατά τα έτη 1914 και 1915. Κατά την φάση αυτή η οποία διακόπηκε λόγω τών γεγονότων τού Α' Παγκόσμιου Πολέμου, αποκαλύφθηκαν οικίες, μια υπόγεια κρήνη και σημαντικά κινητά ευρήματα, κυρίως χάλκινα. Οι επόμενες δύο φάσεις, από το 1957 ώς το 1965 και από το 1973 ώς το 1991 αποκάλυψαν, με κατεύθυνση περιγραφής από Βορράν προς Νότον:

1) Ένα τεράστιο συγκρότημα ανακτόρου στον δυτικό λόφο τού χωριού, την καλούμενη «ακρόπολη»: έτσι είχε πρωτοχαρακτηριστεί ο λόφος ο οποίος τώρα θα έπρεπε ίσως να ονομάζεται «λόφος τών ανακτόρων». Το κτηριακό τούτο συγκρότημα, εμβαδού 60.000 τετραγωνικών μέτρων περίπου, αποτελείται από τρία συνεχόμενα σύνολα οικοδομημάτων από τα οποία το νοτιοανατολικό πιθανώς να ήταν, όπως προκύπτει από την διαρρύθμισή του, η βασιλική κατοικία. Στην προς την πεδιάδα πρόσοψη τού συγκροτήματος υπήρχε στοά με δωρική κιονοστοιχία σε ψηλό πόδιο, σαν εξώστης, με πρόπυλο, στο δε βορεινό τμήμα του αποκαλύφθηκαν μια «πισίνα» και τμήμα οικοδομήματος που ταυτίζεται με επιφύλαξη από τους ανασκαφείς με χώρο παλαίστρας.

2) Μια εντυπωσιακή Αγορά, έκτασης 70.000 τετραγωνικών μέτρων, η οποία αποτελείται από μια τεράστια πλατεία 200,5×181,76 μέτρων και περιβάλλεται από στοές με χώρους για καταστήματα και εργαστήρια. Η Αγορά διασχίζεται από Ανατολάς προς Δυσμάς από οδό πλάτους 15 μέτρων. Χρονολογείται από τον 3ο ώς τον 1ο π.Χ. αιώνα και έδωσε σημαντικότατα ευρήματα, όπως έναν θησαυρό 100 αργυρών αθηναϊκών τετραδράχμων Νέας Τεχνοτροπίας, οξυπύθμενους αμφορείς, πήλινα σφραγίσματα παπύρων, σταθμά, διάφορα αγγεία, πήλινες μήτρες αγγείων, ειδώλια και μήτρες ειδωλίων κ.λπ. Όλα αυτά τονίζουν την ιδιαίτερη σημασία τής αγοράς τής Πέλλας ως κέντρου οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας στην Μακεδονία.

3) Το μεγάλο σύνολο τών οικιών τών διατεταγμένων σε πέντε οικοδομικά τετράγωνα τα οποία αποτελούν τον κεντρικό ανασκαφικό τομέα, όπου άρχισαν το 1957 οι πρώτες μεταπολεμικές έρευνες. Τα οικοδομικά τετράγωνα ακολουθούν το Ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα με οδικούς άξονες κάθετα τεμνόμενους (πλάτους 9 και 6 μέτρων), σύστημα το οποίο, καθώς φαίνεται, επεκτείνεται σε όλη την πόλη. Αποκαλύφθηκαν επίσης οργανωμένο δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης και πολλά φρέατα.

Οι οικίες τής Πέλλας, εκπληκτικά δείγματα αρχιτεκτονικής τής εποχής, ακολουθούν συνήθως την κλασική διάταξη τών ελληνιστικών οικιών με μια κεντρική αυλή, που περιβάλλεται από περιστύλιο ιωνικού ή δωρικού ρυθμού και τα δάπεδα τών κυρίων χώρων τους, που κοσμούνται με θαυμάσιες ψηφιδωτές συνθέσεις, κατασκευασμένες από ποταμίσια χαλίκια διαφόρων χρωμάτων. Τα ψηφιδωτά που αποκαλύφθηκαν ώς τώρα είναι: το κυνήγι τού λιονταριού (απεικόνιση ίσως τού γνωστού επεισοδίου στα Σούσα, όπου ο Κράτερος έσωσε τον φίλο του Μέγα Αλέξανδρο από επίθεση λιονταριού), ο Διόνυσος πάνω σε πάνθηρα (σ' αυτά τα δύο αντιστοιχούν δύο μικρότερες συνθέσεις που κοσμούσαν την είσοδο τών αντίστοιχων δωματίων), το κυνήγι τού ελαφιού, η αρπαγή τής Ελένης (τεράστια σύνθεση 8,36×2,80 μέτρα χωρίς το πλαίσιο) και η αμαζονομαχία.

Ως προς την τεχνοτροπία, τα δύο πρώτα ακολουθούν κάποιο αυστηρότερο ρυθμό (φωτεινές μορφές σε σκοτεινό βάθος) σε σύγκριση με την εντυπωσιακή πολυχρωμία τής σκηνής με την αρπαγή και το κυνήγι τού ελαφιού. Ολόκληρη, πάντως, η σειρά τών ψηφιδωτών χρονολογείται στα τέλη τού 4ου ή στις αρχές τού 3ου π.Χ. αιώνα.

Η πληθώρα τών ευρημάτων τού κεντρικού ανασκαφικού τομέα (αγγεία, ειδώλια, μετάλλινα αντικείμενα, νομίσματα κ.ά.), καθώς και διάφοροι κεραμεικοί και μεταλλευτικοί κλίβανοι προδίδουν την ύπαρξη εργαστηρίων αγγειοπλαστικής, κοροπλαστικής, μεταλλουργίας, καθώς και νομισματοκοπείου. Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πήλινες κεραμώσεις, οι χάλκινες εφηλίδες, καθώς και ένα αγαλμάτιο τού Μεγάλου Αλεξάνδρου με την μορφή τού θεού Πανός.

4) Στο νότιο τμήμα τής πόλης αποκαλύφθηκε τυχαία το 1963 ένα μεγάλο κυκλοτερές οικοδόμημα (διαμέτρου 30,50 μέτρων), τού οποίου ο προορισμός δεν έχει ακόμη διευκρινιστεί. Εκεί κοντά ήλθαν στο φως δύο ψηφιδωτά με φυτικό διάκοσμο, που θυμίζουν πολύ τα ψηφιδωτά τού ανακτόρου τών Αιγών (Βεργίνας).

5) Χωριστά πρέπει να αναφερθούν δύο κτίσματα, επειδή έχουν σχέση με λατρείες: α) ένα θεσμοφόριο, μικρό περίκεντρο οικοδόμημα, στο χωριό Παλαιά Πέλλα, για την λατρεία τής θεάς Δήμητρας και άλλων θεοτήτων. Χρονολογείται στον 3ο-2ο π.Χ. αιώνα και έδωσε ενδιαφέροντα ευρήματα, όπως μια σειρά από μικρά πήλινα βουκράνια, και β) ένα ιερό Κυβέλης και Αφροδίτης, στα βόρεια τής Αγοράς, μέσα στο οποίο υπήρχε ναΐσκος. Η κοινή λατρεία τών δύο θεοτήτων πιστοποιείται από αναθηματικούς ενεπίγραφους βωμίσκους (3ος-2ος π.Χ. αιώνας).

6) Κατά τις πρόσφατες ανασκαφικές έρευνες, αποκαλύφθηκαν σε διάφορα σημεία τμήματα τών τειχών τής πόλης, καθώς και μια πύλη, στα ΝΑ τού σύγχρονου μουσείου. Ακόμη νοτιότερα διακρίνεται ο προϊστορικός οικισμός που χρησιμοποιήθηκε ως βάση για την κατασκευή τού Φάκου, τού φρουρίου - θησαυροφυλακίου τής πόλης.

Δυστυχώς, από τους αρχαίους συγγραφείς υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με τα κτήρια τής Πέλλας. Έτσι, εκτός από τα ανάκτορα, τα τείχη και το θέατρο, για τα οποία έγινε λόγος στα περί Αρχελάου, παραδίδεται η ύπαρξη βαλανείου, γυμνασίου, παλαίστρας και εικάζεται απλώς η ύπαρξη ναών από τα όσα είναι γνωστά για τις λατρείες τής Πέλλας. Οι λατρευόμενες θεότητες ήταν, σύμφωνα με όσα προκύπτουν από τους αρχαίους συγγραφείς, τις επιγραφικές μαρτυρίες και τις επί τών νομισμάτων απεικονίσεις, η Αθηνά Αλκίδημος (τής οποίας μεγάλα ειδώλια βρέθηκαν στις ανασκαφές), ο Απόλλων, ο Ασκληπιός, η Δήμητρα, ο Διόνυσος, ο Ερμής, ο Ζευς, ο Ηρακλής, από τον οποίο θεωρούσαν πως κατάγονταν οι Μακεδόνες βασιλείς, οι Κάβειροι, οι Μούσες, η Νίκη, οι Νύμφες, ο Παν, ο Ποσειδών κ.ά. Εν τούτοις, ώς τώρα δεν αποκαλύφθηκε ακόμη κανένας ναός από τις ανασκαφές.

Αλλά και η έρευνα στα περίχωρα τής Πέλλας, η οποία εντάθηκε ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, κατέδειξε πως η «χώρα» τής Πέλλας ήταν γεμάτη αγροικίες και οικισμούς, κοντά δε στο χωριό Αρχοντικό αποκαλύφθηκε ένα τεράστιο ημιτελές κυκλικό ταφικό ηρώο.

Όπως είναι φυσικό, οι σχέσεις τής Πέλλας, πολιτικές και οικονομικές, με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο ήταν ανάλογες προς την ιδιότητά της ως μητρόπολης τών Μακεδόνων. Την επικοινωνία αυτή μαρτυρούν ποικίλα επιγραφικά κείμενα (ψηφίσματα ασυλίας και προξενίας), η πληθώρα τών ενσφράγιστων λαβών αμφορέων, ιδιαίτερα δε το μέγεθος και τα ευρήμα-

τα τού συγκροτήματος τής Αγοράς.

Όμως τα «προφαινόμενα από τής Εσπέρας νέφη» (Πολύβ. 5, 103, 10) έγιναν για την Μακεδονία οδυνηρή πραγματικότητα με την σύγκρουση τού τελευταίου βασιλιά, τού Περσέως (179-168 π.Χ.), με τους Ρωμαίους: η ήττα του στην Πύδνα (168 π.Χ.) είχε ως αποτέλεσμα τήν κατάληψη τής Πέλλας από τον Ρωμαίο ύπατο Αιμίλιο Παύλο.

Έτσι, από τα διάφορα κείμενα που αναφέρονται στις τραγικές αυτές στιγμές τού ελληνισμού τής Μακεδονίας, έχουμε πάλι μερικές πληροφορίες για την Πέλλα και, σαν τραγική ειρωνεία τής μοίρας, την μοναδική περιγραφή που υπάρχει για την πόλη.

Από τον Πολύβιο αναφέρεται για πρώτη φορά (31, 17, 1-2) ονομαστικά ο Φάκος, η από διάφορους συγγραφείς γνωστή νησίδα-φρούριο τών Μακεδόνων βασιλέων, όπου κατά τον Διόδωρο υπήρχε το θησαυροφυλάκιο (30, 11, 1), η «γάζα» τής Πέλλας, το κατά τον Στράβωνα (7, 330, 20) «τής Μακεδονίας χρηματιστήριον». Ο Φάκος δεν είναι τίποτε άλλο από τον προϊστορικό οικισμό στα νότια τής πόλης: πάνω σ' αυτόν και επειδή εξείχε σαν νησίδα από τα βαλτώδη νερά τής Λουδίας λίμνης, οι Μακεδόνες βασιλείς κατασκεύασαν ένα οχυρό φρούριο. Σύνοψη όλων αυτών παρέχει το κείμενο τού Λίβιου που αφηγείται (44, 46, 4-11) πώς έβλεπε την Πέλλα ο Αιμίλιος Παύλος όταν τήν παρατηρούσε, λίγο πριν από το τέλος της, πιστοποιώντας ότι δικαίως είχε επιλεγεί ως πρωτεύουσα: απλωμένη στην δυτική πλαγιά ενός λόφου, περιβαλλόταν από βαθιά έλη, είχε ένα οχυρωμένο φρούριο, τον Φάκο, μέσα στο οποίο ήταν εγκατεστημένο και το βασιλικό θησαυροφυλάκιο, κτισμένο πάνω σε τεχνητό ύψωμα που προεξείχε σαν νησί από το νερό και χωριζόταν από το τείχος τής πόλης με δίαυλο πάνω από τον οποίο υπήρχε γέφυρα.

Παρ' όλη όμως την απόρθητη εμφάνισή της, η Πέλλα δεν απέφυγε το πεπρωμένο, και, έτσι, αρχίζει γι' αυτήν η περίοδος τής Ρωμαιοκρατίας και, μετά τον χωρισμό τής Μακεδονίας σε τέσσερεις διοικητικές περιφέρειες, τις λεγόμενες «Μερίδες», ορίζεται πρωτεύουσα τής Γ΄ Μερίδας. Πήλινα σφραγίσματα με την επιγραφή ΠΕΛ-ΛΗΣ / ΠΟΛΙΤΑΡΧΩΝ, αποτελούν μοναδικά μνημεία για την πολιτειακή οργάνωση τής πόλης κατά την εποχή αυτή. Οι πολιτάρχες, ανώτατοι άρχοντες τών πόλεων τής Μακεδονίας κατά την ρωμαϊκή περίοδο, με διοικητική, δικαστική και αστυνομική δικαιοδοσία, μαρτυρούνταν ώς τώρα για την Πέλλα μόνον από μιαν επιγραφή αμφισβητούμενης προέλευσης. Επί Αυγούστου, η Πέλλα γίνεται ρωμαϊκή αποικία, καθώς προκύπτει και από τις επιγραφές τών νομισμάτων της στα οποία απεικονίζεται ως γυναικεία μορφή. Η πόλη όμως φθίνει ολοένα και περισσότερο, συνθλιβόμενη μεταξύ τών τριών άλλων μεγάλων κέντρων που αναπτύσσονται εις βάρος της, τής Βέροιας, τής Έδεσσας και τής Θεσσαλονίκης. Η αποικία Πέλλα παραμένει ένας απλός οικισμός στην Εγνατία οδό, πιθανότατα κοντά στα λεγόμενα «Λουτρά τού Μεγάλου Αλεξάνδρου», 1,5 χιλιόμετρο δυτικά τής πόλης, όπου σώζεται δεξαμενή, τής οποίας το κατώτατο τμήμα ανήκει σε ελληνιστικό κρηναίο οικοδόμημα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η πηγή αυτή διατήρησε το όνομα Πέλλα μέχρι και τον προηγούμενο αιώνα. Ένα μιλλιάριο που βρέθηκε εκεί μαρτυρεί την διέλευση τής Εγνατίας οδού από το σημείο αυτό· εξάλλου στα βόρεια τής τοποθεσίας βρέθηκαν τμήματα κτηρίων τής ρωμαϊκής εποχής και η γωνία τείχους τής χριστιανικής περιόδου.

Νόμισμα τής Πέλλας. 2ος π.Χ. αιώνας.

Έτσι, ήδη την εποχή τού Δίωνος Χρυσοστόμου, περί το 100 μ.Χ., αν τύχαινε να περάσει κανείς από την Πέλλα, δεν θα έβλεπε τίποτε άλλο εκτός από πολλά σπασμένα κεραμίδια. Τα αίτια τής καταστροφής τής πόλης δεν είναι με βεβαιότητα γνωστά. Κατά πάσα πιθανότητα, το πρώτο χτύπημα, από το οποίο ουσιαστικά δεν συνήλθε ποτέ, ήταν η λεηλασία της από τους Ρωμαίους. Τούτο δεν αναφέρεται ρητά πουθενά, αλλά εύκολα μπορεί να συναχθεί από τον αφάνταστο πλούτο τής λείας που συγκέντρωσαν οι υπό τον Αιμίλιο Παύλο Ρωμαίοι προς έκθεση στην Αμφίπολη μετά την Μάχη τής Πύδνας (Λίβ. 45, 30, 5). Η δεύτερη και οριστική καταστροφή επήλθε ίσως από κάποιον ισχυρό σεισμό, γύρω στον 1ο π.Χ. αιώνα, σύμφωνα με ορισμένες ενδείξεις τών ανασκαφών.

Στους μετέπειτα αιώνες η Πέλλα αναφέρεται σποραδικά, πρώτα ως έδρα επισκόπου (4ος αιώνας), μετά στα διάφορα οδοιπορικά, κατά τον 10ο αιώνα από τον Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο (*Περί θεμάτων το Β'*), κατά τον 12ο αιώνα στο κείμενο τού Τιμαρίωνος, και το 1368 σε ένα σημείωμα Ευαγγελίου.

Από τότε απόλυτη σιωπή κυριαρχεί στην άλλοτε μεγίστη τών πόλεων τής Μακεδονίας μέχρις ότου οι διάφοροι περιηγητές και ερευνητές τού 19ου αιώνα, κυρίως οι Πουκεβίλ (Pouqueville), Κουζινερύ (Cousinéry), Ληκ (Leake) και Ντελακουλόνς (Delacoulonche), που τήν ταύτισαν με το χωριό «Αλακλίσια» ή «Άγιοι Απόστολοι», αρχίζουν να δίνουν λεπτομερείς περιγραφές για την φύση τής περιοχής και για αρχαία αντικείμενα, τάφους και λείψανα οικοδομημάτων, τραγικά κατάλοιπα τής πάλαι ποτέ μητρόπολης τών Μακεδόνων. Οι πληροφορίες τους είναι ιδιαίτερα πολύτιμες: εκείνοι είδαν ακόμη αυτό που σήμερα δεν υπάρχει πια: την Λουδία λίμνη, την λίμνη δηλαδή τών Γιαννιτσών, που αποξηράνθηκε μεταξύ τών ετών 1927 και 1937.

Δ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΥ [Π]

ΒΙΒΛΙΟΓΡ.: Για τις ανασκαφές: *Πρακτικά τής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 1914, 1915, 1975-1988 / *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 16 (1960)-20 (1965), 29 (1973/4)-41 (1986) κ.εξ. / ΑΕΜΘ 1987 κ.εξ.

Γενική βιβλιογραφία (επιλογή): Delacoulonche, *Mémoire sur le berceau de la puissance Macédonienne des bords de l'Haliacmon et ceux de l'Axius. Archives des Missions Scientifiques et littéraires* 8 (1859) / A. Struck, *Makedonische Fahrten II, Makedonische Niederlande* (1908) / Eug. Oberhummer, *RE* λ. Pella (αρ. 3) / Χ. Μακαρόνας, «Ανασκαφαί Πέλλης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 16 (1960) / Δ. Παπακωνσταντίνου-Διαμαντούρου, *Πέλλα Ι, Ιστορική επισκόπησις και μαρτυρίαι* (1971), όπου πλήρης βιβλιογραφία μέχρι το 1970 / Ph. Petsas, *Pella* (1978) / Γ. Ακαμάτης, *Πήλινες μήτρες αγγείων από την Πέλλα* (1985) / Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *Οι λαξευτοί τάφοι τής Πέλλας* (1987) / *«Πέλλα, 30 χρόνια ανασκαφής 1957-1987»* (*οδηγός Έκθεσης*, Θεσσαλονίκη 1987) / Χ. Μακαρόνας-Ε. Γιούρη, *Οι οικίες αρπαγής τής Ελένης και Διονύσου τής Πέλλας* (1989) / Π. Χρυσοστόμου, *Η τοπογραφία τής βόρειας Βοττιαίας*, Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Καβάλα 1986 (1990), σ. 205-231.

Πέλλα, η (αρχ.)· πόλη τής Παλαιστίνης στην δυτική όχθη τού Ιορδάνη. Ιδρύθηκε από βετεράνους τού Μεγάλου Αλεξάνδρου, που τής έδωσαν το όνομα τής γενέτειρας τού βασιλιά τους. Το 218 π.Χ. η πόλη καταλήφθηκε από τον Αντίοχο τον Μέγα και υπήρξε από τότε κέντρο τού ελληνικού πολιτισμού. Επί Αλεξάνδρου Ιανναίου, η πόλη καταστράφηκε, αλλά ανοικοδομήθηκε από τον Πομπήιο, ο οποίος τήν ενέταξε στην Δεκάπολη*. Καταστράφηκε εκ νέου από τους Ρωμαίους το 66 μ.Χ., αλλά αργότερα έγινε σημαντικό χριστιανικό κέντρο. Από την αρχαία Πέλλα σώζονται λείψανα τών ιουδαϊκών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων. [Π]

πελλάγρα, η (αγγλ. pellagra, γαλλ. pellagre) (Ιατρ.)· νόσος, που χαρακτηρίζεται από ερυθηματώδες εξάνθημα τού δέρματος στα ακάλυπτα τμήματά του, νευρικές και γαστρεντερικές διαταραχές, και προκαλείται από έλλειψη βιταμίνης PP.

Η πελλάγρα εκδηλώνεται με δερματικά σημεία (κνησμώδες ερύθημα, υπέρχρωση, απολέπιση) τών εκτεθειμένων στον ήλιο περιοχών (πρόσωπο, λαιμός, χέρια), γλωσσίτιδα (κατακόκκινη γλώσσα με σχισμές και ατροφία τών θηλών), πεπτικές διαταραχές (χρονία διάρροια με κακή θρέψη, απόλυτος γαστρική αχυλία) και ψυχικές ανωμαλίες (αϋπνία, κατάθλιψη).

Η πελλάγρα οφείλεται σε στέρηση βιταμίνης PP σε συνδυασμό, μερικές φορές, με έλλειψη βιταμίνης B_6 και τού αμινοξέος θρυπτοφάνη, που μετατρέπεται σε βιταμίνη PP υπό την επίδραση τής βιταμίνης B_6. Πελλαγρικά σημεία μπορούν να βρεθούν και επί ελλείψεως βιταμίνης B_6 οφειλόμενης σε λήψη ισονιαζίδης (αντιφυματικό φάρμακο) και οιστροπρογεσταγονών (αντισυλληπτικά δισκία) ή σε αλκοολισμό. Η πελλάγρα θεραπεύεται αποτελεσματικά με την χορήγηση βιταμίνης PP (νικοτιναμίδης).

▶ ΒΙΤΑΜΙΝΗ PP. [Ι.α.]

Πελλαία, η (Pellaea) (Βοτ.)· κοσμοπολιτικό γένος Πτεριδοφύτων που ανήκει στην τάξη Πτεριδώδη, στην οικογένεια Αδιαντίδες* (Adiantaceae) ή στην τάξη Πολυποδιώδη, στην οικογένεια Πολυποδιίδες (Polypodiaceae), ανάλογα με το σύστημα ταξινόμησης που ακολουθείται. Περιλαμβάνει 80 περίπου είδη πτερίδων που φύονται σε θραχοτόπους, κυρίως ασβεστολιθικούς. Είναι μικρά φυτά με κυανοπράσινα φύλλα, που χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι τα σποριάγγεια σχηματίζουν στρογγυλούς ή επιμήκεις σωρούς (αθροίσματα) στις παρυφές τών γόνιμων φύλλων, οι οποίες αλληλεπικαλύπτονται σχηματίζοντας ένα προστατευτικό κάλυμμα. [Βr.]

Πελλάνα, η (αρχ.)· πολίχνη τής Λακωνίας, στα σύνορα με την Αρκαδία. Εκεί κατέφυγε ο Τυνδάρεως, όταν διώχθηκε από την Σπάρτη από τον αδελφό του Ιπποκόωντα, και εκεί μεγάλωσαν οι Διόσκουροι. Κατά την εποχή τού Παυσανία (2ος μ.Χ. αιώνας), η σημασία της ήταν περιορισμένη και τα μόνα αξιοθέατά της ήταν ένα ιερό τού Ασκληπιού και η πηγή Πελλανίς, από την οποία υδρευόταν η Σπάρτη μέσω ρωμαϊκού υδραγωγείου, λείψανα τού οποίου είναι και σήμερα ορατά. Ιδιαίτερα αξιόλογοι όμως είναι οι μεγάλοι λαξευτοί, θαλαμωτοί τάφοι που ανακαλύφθηκαν κοντά στο σημερινό χωριό Πελλάνα (πρώην Γεωργιτσιάνικα Καλύβια). Τα πλούσια κτερίσματά τους μαρτυρούν την ακμή τής περιοχής κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους. Τέλος, τμήματα τείχους κοντά στην πόλη αποδόθηκαν στο *Χαράκωμα* τού Παυσανία (3, 21, 2), ένα οχυρό που φρουρούσε την διάβαση προς την Σπάρτη. [Π]

Πελλάνα, η· χωριό, έδρα τής ομώνυμης κοινότητας, τής επαρχίας Λακεδαίμονος, τού νομού Λακωνίας. Κάτοικοι 613 (1971), 524 (1981). Βρίσκεται 27 χιλιόμετρα βορειοδυτικά τής Σπάρτης, στις υπώρειες τού Ταϋγέτου, σε υψόμετρο 370. [Π]

Πέλλα (Νέα –), η· κωμόπολη, έδρα τής ομώνυμης κοινότητας, τής επαρχίας Γιαννιτσών, τού νομού Πέλλας. Κάτοικοι 1.522 (1971), 1.585 (1981). Βρίσκεται 47 περίπου χιλιόμετρα προς τα ανατολικά τής Έδεσσας, κοντά στην οδό Έδεσσας - Θεσσαλονίκης, σε υψόμετρο 40. [Π]

Πέλλαπαϊς ή *Μπέλλα Πάις*· χωριό τής Κύπρου, στην επαρχία Κερύνειας, στην βόρεια πλαγιά τής οροσειράς τού Πενταδακτύλου, σε απόσταση 7 χιλιομέτρων από την πόλη τής Κερύνειας. Πριν από την τουρκική εισβολή τού 1974 είχε 725 περίπου Έλληνες κατοίκους, οι οποίοι σήμερα ζουν ως πρόσφυγες στις ελεύθερες περιοχές τής νήσου.

Η προέλευση τής ονομασίας τού